

**ASPEK MUAMALAT DALAM KITAB *MIR'AT AL-THULLAB*
KARYA SHAYKH ABDUL RAUF ALI AL-SINGKILI.¹**

Shahrul Hilmi bin Othman
Fakulti Keilmuan Islam
Kolej Universiti Islam Melaka.

Prof. Madya Mohd Syukri Yeoh bin Abdullah
Institut Alam dan Tamadun Melayu
Universiti Kebangsaan Malaysia

Dr. Ros Mahwati Ahmad Zakaria
Institut Alam dan Tamadun Melayu
Universiti Kebangsaan Malaysia

Muammar Ghaddafi bin Hanafiah
Pusat Pengajian Bahasa, Kesusasteraan & Kebudayaan Melayu,
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan,
Universiti Kebangsaan Malaysia

ABSTRAK

Dalam penulisan artikel ini menjadikan manuskrip kitab Mir'at al-Thullab sebagai objek kajian. Mir'at al-Thullab merupakan kitab fikah yang membahaskan muamalat, munakahat dan jinayat ditulis pada abad ke 17 Masihi, dan telah disebar luas ke seluruh Alam Melayu dengan kaedah penyalinan. Kini Mir'at al-Thullab masih dalam bentuk manuskrip iaitu salinan asal yang berupa tulisan tangan dalam aksara jawi. Manakala keadaan fizikal manuskrip kitab Mir'at al-Thullab ada yang rosak, koyak, telah dimakan anai-anai, malahan terdapat manuskrip yang disalin dengan keadaan tidak sempurna susunan. Maka kitab Mir'at al-Thullab ditahkik bertujuan untuk mengemaskini teks manuskrip dari segi teknik penulisan dan susunan serta memastikan kesahihan isi. Melalui metode tahkik telah menemukan judul sebenar kitab ini iaitu Mir'at al-Thullab fi Tashil Ma`rifah Ahkam al-Shar`iyyati li Malik al-Wahhab manakala nama penuh pengarang kitab ini ialah Shakyh Abdul Rauf bin Ali al-Fansuri al-Singkili al-Ashi al-Jawi dan telah menemukan 35 perbahasan berkaitan fikah muamalat, Maka dicadangkan bab muamalat dalam kitab Mir'at al-Thullab ditahkik dengan pendekatan fikah muamalat mazhab al-Shafi'i.

Kata kunci: Manuskrip - Kitab Jawi - Shakyh Abdul Rauf Ali al-Singkili - Mir'at Al-Thullab - Fikah Muamalat - Tahkik .

¹ Tulisan ini merupakan versi penambahbaikan daripada kertas kerja asal penulis berjudul Pengenalan Muamalat Dalam *Mir'at Al-Thullab Fi Tashil Al-Ma`Rifah Al- Ahkam Al-Shar`Iyyati Lil Maliki Al-Wahhabi* yang telah dibentangkan dalam seminar Tadarus Islam Nusantara pada 30 November 2018 anjuran Fakultas Islam Nusantara, Universiti Nahdatul Ulama. Indonesia.

MUAMALAT ASPECT IN THE BOOK OF MIR'AT AL-THULLAB THE WORK OF SYAYKH ABDUL RAUF ALI AL-SINGKILI

ABSTRACT

This article studies on the book of Mir'at al-Thullab manuscript. Mir 'at al-Thullab is a book of fiqh muamalat, munakahat and jinayat written in 17th century of Masihi, and was announced widely to the whole Malay World with reproduction method. Presently, Mir'at al-Thullab is still in manuscript, an original copy of the handwriting in jawi characters. Whilst the physical condition of the book of Mir'at al-Thullab manuscript was damaged, torned off, and some manuscripts were copied with imperfect order. Thus the book of Mir'at al-Thullab was tahkik to update the text of the manuscript in terms of writing techniques and arrangement to ensure the authenticity of the content. The exact title of this book is found through the method of tahkik which is the Mir'at al-Thullab fi Tashil Ma`rifah Ahkam al-Shar`iyyati li Malik al-Wahhab, while the full name of the author of this book is Shakyh Abdul Rauf bin Ali al-Fansuri al-Singkili al-Ashi al-Jawi and has found 35 chapter related to fiqh muamalat. Therefore, it is suggested that on muamalat section in the book of Mir'at al-Thullab is tahkik with fiqh muamalat approach from the school of al-Shafi'i

Keywords: Manuscript – Book of Jawi - Shakyh Abdul Rauf Ali al-Singkili - Mir'at Al-Thullab - Fiqh Muamalat - Tahkik

PENGENALAN

Panduan hidup beragama tidak dibahaskan secara ilmiah dalam bentuk kitab mahupun catatan ketika Islam mula masuk di Alam Melayu pada penghujung abad ke-8 Masihi di kerajaan Islam yang pertama, iaitu Peurlak (Utomo, B.B. 201:5). Ketika itu mungkin sudah ada panduan dalam bentuk karya kitab yang digunakan sama ada berbahasa Arab, Parsi mahupun bahasa Melayu. Namun demikian, banyak kitab dimusnahkan kerana peperangan dan bencana alam di sepanjang sejarah Alam Melayu. Namun demikian, Islam telah dipraktik secara amali melalui interaksi perdagangan dengan para pedagang Islam yang datang ketika itu dengan masyarakat Alam Melayu hingga terbinanya sistem muamalat Islam yang tersusun dan mantap yang diperkenalkan melalui interaksi ini menyebabkan ramai masyarakat Alam Melayu tertarik dan memeluk agama Islam sebagai agama kehidupan mereka. Kegiatan muamalat turut mengiringi Islamisasi ini secara subtle² dan gradual³ sehingga menyebarnya ke seluruh Alam Melayu. Kedatangan Islam di Alam Melayu menyinari melahirkan cendekiawan, ahli fikir dan ahli tasawuf daripada masyarakat pribumi Alam Melayu. Hal ini memberi kesan dalam segenap aspek kehidupan termasuk juga

² Tidak ketara, halus, sangat bijak dan cerdik untuk melahirkan tanggapan (Kamus Inggeris-Melayu Untuk Penterjemah. 2014: 306).

³ Perlahan-lahan dan beransur-ansur (Ibid:153).

bidang penulisan. Hal ini kerana, Islam telah membentuk suatu sistem tulisan Alam Melayu yang dikenali sebagai tulisan Jawi. Penulisan jawi hasil dari sistem tulisan huruf Arab yang diubahsuai dengan keperluan Alam Melayu, yang menjadi medium dakwah Islam dengan penghasilan karya dalam tradisi penulisan manuskrip.

Menurut Ali Hasjmy (1983: 58-59) pada abad ke-15 dengan nafsu mendapat kemewahan melalui jalan haram, berlaku penjajahan bangsa Eropah Kristian iaitu Portugis ke Alam Melayu. Selepas berjaya menjajah Melaka, siri penjajahan diteruskan dengan menguasai kerajaan Islam yang berada di pantai Utara Sumatera, yang terdiri dari kerajaan Aru, Teumieng, Pase, Pidie, Aceh dan Jaya. Namun, siri penjajahan Portugis itu berjaya dipatahkan oleh Sultan Alaidin Ali Mughaiyat Syah, yang berjaya menyatukan beberapa kerajaan di Utara Sumatera hingga terbentuknya kerajaan Aceh Darussalam. Pada abad ke 16 hingga abad ke 18, hampir keseluruhan Pulau Sumatera berada di bawah kekuasaan kerajaan Aceh Darussalam (M. Dien Madjid, 2014: 83).

Pada abad ke 17, dunia Melayu bertembung dengan segala budaya dan teknologi *Renaissance* dan seterusnya masyarakat penutur Melayu melangkah masuk zaman moden. Selain itu, pada abad ke 17 juga menyaksikan terputusnya budaya Melayu Tagalog di Manila dan pesisir pulau Luzon, kerajaan Cam yang menjadi sekutu setia Alam Melayu ditakluki oleh Vietnam dan tapak Melayu Islam di Indo-China terlepas begitu sahaja (James T.Collins. 1997:51). Teknologi *Renaissance* yang paling menentukan adalah teknologi percetakan, ia juga telah masuk ke Alam Melayu pada awal kurun ke-16. Namun ianya dijadikan alat untuk kepentingan orang Eropah, dengan wujudnya kamus perdagangan, buku perbualan hinggalah terbitnya buku Albert Ruyll (1611), *Surat ABC*, yang merupakan buku pelajaran yang dikarang dengan dua tujuan, iaitu mendidik orang yang berbahasa Melayu membaca bahasa Melayu dalam huruf Rumi, dan menyebarkan pelajaran agama Kristian kepada mereka (James T.Collins. 1997: 55).

JUDUL *MIR'AT AL-THULLAB*

Pada abad ke 17 Masihi, munculnya cendekiawan Islam yang merencanakan aktiviti penulisan karya kitab antaranya perbahasan sistem muamalat secara terperinci dalam Bahasa Melayu yang dikemukakan oleh Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili yang berjudul *Mir'at al-Thullab fi Tashil Ma'rifah Ahkam al-Shar'iyyati li Malik al-Wahhab* bermaksud Cermin segala mereka yang menuntut ilmu Fikah pada memudahkan mengenal segala hukum Syarak Allah (dikenali

sebagai *Mir'at al-Thullab*)⁴. *Mir'at al-Thullab* adalah kesinambungan dari kitab *Masa'il al-Mubtadi*, *Bidayat al-Mubtadi* dan *Umdat al-Awlad* karangan Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili yang berkaitan fikah ibadat. Manakala *Mir'at al-Thullab* adalah sebuah kitab fikah mazhab al-Shafi'i⁵ yang mencakupi pelbagai persoalan bidang kehidupan manusia termasuk muamalat, ia sebagai panduan kepada qadi dan umat Islam di seluruh Alam Melayu (Kerajaan Aceh Darussalam dan kerajaan-kerajaan Melayu naungannya).

Mir'at al-Thullab ditulis atas titah perintah Sultanah Tajul Alam Safiatuddin Syah Berdaulat Zil li Allah fi Alam binti Sultan Raja Iskandar Muda Johan Berdaulat (1641-1647 Masihi) kepada Shaykh al-Islamnya yang bernama Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili. Menurut nukilan Jelani Harun (2013:122) tarikh titah perintah dianggarkan sekitar tahun 1661 Masihi, sekembalinya Shaykh Abdul Rauf Singkel ke Aceh dari Semenanjung Tanah Arab⁶, manakala

4



Dalam manuskrip OR 10635 dari Perpustakaan British Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili menjelaskan seperti berikut :- “*wa sumi 'yat bi Mir'at al-Thullab fi Tashil Ma'rifah Ahkam al-Shar'iyati li Malik al-Wahhab*” dan kunamai akan kitab ini *Mir'at al-Thullab* ertinya cermin segala mereka menuntut ilmu fikah pada memudahkan mengenal segala hukum syarak Allah”

5



Merujuk kepada khutbah mukadimah manuskrip *Mir'at Al-Thullab*, Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili menjelaskan Kitab ini dikarang atas titah perintah Sultanah yang menginginkan sebuah kitab fikah berbahasa melayu dalam mazhab al-Shafi'i (kod manuskrip OR 10635).

6

tarikh penyempurnaan *Mir'at al-Thullab* dianggarkan sebelum 1672 Masihi. Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili di bantu oleh dua orang yang berkepakaran dalam Bahasa Melayu, iaitu Faqih Seri Inda Salih dan Katib Seri Raja untuk menyempurnakan karya *Mir'at al-Thullab*.

RIWAYAT HIDUP SHAKYH ABDUL RAUF ALI AL-SINGKILI

Kajian lapangan yang dilakukan oleh Mohd Syukri Yeoh (2015:25) menemukan nama lengkap pengarang teks adalah Shakyh Abdul Rauf bin Ali al-Fansuri al-Singkili al-Ashi al-Jawi. Beliau digelar Shaykh, Aminuddin, Maulana, al-Imam al-Arif. Manakala, *al-Fansuri* pula merujuk kepada tempat kelahiran beliau di desa Fansur (Barus), *al-Singkili* yang merujuk kepada wilayah Singkil, dan *al-Ashi* merujuk kepada negara Aceh manakala *al-Jawi* merujuk kepada Alam Melayu.

Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili merupakan anak pribumi Alam Melayu berketurunan Batak, marga Limbong yang berasal Samosir, Danau Toba. Menurut Mohd Syukri Yeoh (2015:26) semasa Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili dalam kandungan, kedua ibu bapa beliau telah berpindah dan menetap di Desa Barus, daerah Singkil seterusnya memeluk agama Islam. Para sarjana berselisih pendapat mengenai tahun kelahiran Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili antaranya Ali Hasjy, Al-Chaidar dan Mohd Daud menyatakan beliau lahir pada tahun 1001 H/ 1593 M, seterusnya menurut Rinkes tahun kelahiran Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili adalah 1024 H / 1615 M⁷ (Mohd Syukri Yeoh, 2015: 28).

Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili mendapat pentarbiyah awal daripada ayahanda beliau sendiri iaitu Shaykh Ali yang mendirikan *Zawiyah* di Desa Barus, Wilayah Singkil. Seterusnya Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili melanjutkan pengajian beliau di *Zawiyah* Oboh, Simpang Kiri, Singkil, yang



Merujuk kepada manuskrip *Mir'at al-Thullab* (OR 10635) Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili menyatakan kesukaran beliau untuk menulis dalam bahasa Melayu lantaran terlalu lama berada di Semenanjung Tanah Arab iaitu di Yaman, Mekah dan Madinah.

⁷ Sebilangan besar sarjana seperti Peter G. Riddel, Teuku Iskandar, Azyumardi Azra dan Mohd Syukri Yeoh menerima pendapat Rinkes.

dikendali oleh Shaykh Hamzah Fansuri. Pada ketika itu berlaku perluasan wilayah kerajaan Aceh dibawah pemerintahan Sultan Iskandar Muda, kerajaan Barus bernaung dibawah kekuasaan Aceh. Maka selepas itu Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili mengutip ilmu pengetahuan hingga ke kota Aceh dan berguru dengan *Qadi al-Malik al-Adil* Aceh iaitu Shakyh Shamsuddin al-Sumatri di Geudong, Samudera Pasai.

Menurut Mohd Syukri Yeoh (2015:30) pelbagai isu dan konflik yang berlaku di Aceh sepanjang perjalanan Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili menuntut ilmu, antaranya berlaku konflik monarki pemerintahan termasuk perubahan dasar pemerintah apabila Sultan Iskandar Thani menaiki takhta dan isu pengantian pemerintah ketika Sultanah Safiatuddin Tajul Alam menaiki takhta. Selain itu berlaku konflik keagamaan yang memberi kesan kepada masyarakat dan merugikan negara. Kemelut ini mendorong Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili berkelana ke Semenanjung Tanah Arab bermula Yaman, Makkah dan Madinah selama 19 tahun untuk menuntut ilmu. Menurut Mukarrom (2009:134) Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili telah menimba ilmu agama dengan 19 orang guru dan 27 orang ulama yang mempunyai hubungan rapat dengan beliau yang ditemui, termasuk yang beliau temui semasa musim haji.

Namun diantara guru yang meninggalkan kesan mendalam dalam pembentukan intelektual, keperibadian dan rohani beliau adalah Shaykh Ahmad al-Qushashi (wafat 1660 Masihi) yang mengijazahkan Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili sebagai khalifahnyanya. Sekembalinya Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili ke Aceh, beliau memulakan penyebaran dakwah di *Zawiyah* ayahnya di Barus dengan cara pengajian kitab, ceramah dan perbincangan sesi dialog yang menarik minat orang ramai termasuk dari Padang, Sumatera Barat. Hal ini sampai ke pengetahuan pihak istana, sehingga Sultanah mengutuskan Khatib Seri Raja untuk menyiasat, hasil siasatan menyebelahi Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili, dan akhirnya Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili dilantik menyandang jawatan *Qadi al-Malik al-Adil* sebagai mufti dan penasihat Sultanah dalam hal urusan pemerintahan dan pentadbiran.

Menurut Mohd Syukri Yeoh (2015: 45) Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili diberi kepercayaan menjawat jawatan *Qadi al-Malik al-Adil* selama empat era pemerintahan, iaitu Seri Sultanah Tajul Alam Sufiatuddin Syah Berdaulat (1647-1675 Masihi) selama 14 tahun, berkhidmat dengan Sultanah Nur al-Alam Nakiyatuddin Syah (1675-1678) selama 5 tahun, 10 tahun di era Sultanah Inayat Syah Zakiatuddin Syah (1678-1688 Masihi), hinggalah pada era Sultanah Kamalat Syah (1688-1699), Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkiliberkhidmat selama 6 tahun kerana 1693 Masihi Shaykh Abdul Rauf Ali al-Singkili telah dijemput Allah dan dimakamkan di *Zawiyah* Shaykh Kuala.

PENASKHAHAN TEKS *MIR'AT AL-THULLAB*

Mahmoud Mustafa Hala'wi (2010:22) menjelaskan manuskrip berada di merata lokasi sama ada di perpustakaan umum yang terbuka untuk semua lapisan masyarakat, perpustakaan khas yang memerlukan permit keizinan untuk melakukan rujukan mahupun perpustakaan Universiti ataupun simpanan

individu, maka pentahqiq hendaklah mendapat salinan manuskrip sama ada dalam bentuk salinan mahupun mikrofilem. Manuskrip *Mir'at al-Thullab* yang tersimpan di beberapa lokasi, hasil kajian perpustakaan dan kajian lapangan telah menemukan beberapa manuskrip seperti berikut:

1. Perpustakaan Negara Malaysia, Kuala Lumpur, menemukan 11 buah manuskrip yang diberi kod seperti berikut; MSS 1046, MSS 1532, MSS 2470, MSS 2674, MSS 3524, MSS 3564, MSS 3808, MSS 3858, MSS 3867, MSS 4255 dan MSS 4551. Hasil penelitian awal mendapati hanya 5 buah manuskrip yang lengkap, iaitu MS 1046, MSS 2470, MSS 3867, MSS 3808 dan MSS 3858.
2. Perpustakaan Nasional Indonesia, Jakarta, terdapat empat manuskrip dengan kod seperti berikut : A 234, ML 399, ML 445 dan ML 473. Hasil penelitian awal mendapati hanya satu manuskrip sahaja yang sempurna dan elok iaitu A234.
3. Perpustakaan British, terdapat satu naskhah dengan kod OR 10635

MUAMALAT DALAM *MIR'AT AL-THULLAB*

Selepas usaha mengesan manuskrip maka pentahqiq hendaklah mengetahui manuskrip yang ingin ditahqiq itu sudah disempurnakan proses tahqiq atau masih belum ditahqiq. Oleh itu, pentahqiq hendaklah melakukan sorotan kepustakaan terhadap bahan-bahan ilmiah yang telah diterbitkan seperti ensiklopedia, buku dan jurnal. Mahupun kajian ilmiah peringkat Sarjana dan Doktor Falsafah bertujuan untuk membuka ruang kelompondan yang masih perlukan pengkajian (Mahmoud Mustafa Hala'wi, 2010:23). Hasil kajian kepustakaan menunjukkan perbincangan muamalat dalam kitab *Mir'at Al-Thullab* masih belum lagi ditahqiq dengan pendekatan fikah muamalat mazhab al-Shafi'i. Muamalat dari segi bahasa ialah transaksi yang berlaku individu dengan individu atau individu dengan masyarakat (Syabir, 2007:12). Manakala muamalat dari segi disiplin ilmu fikah, adalah hukum syarak yang sistematik dalam urusan keduniaan yang berkaitan perbuatan manusia, dan hubungan sesama manusia (Al-Khin,1997:12). Ia melibatkan harta dan kewangan (Al-Barkati (2002:209), hak-hak dan penyelesaian sengketa sesama manusia (Al-Zarqa',1997:66). Dengan merujuk kepada tiga manuskrip yang ditemui iaitu manuskrip koleksi satu Koleksi dari Perpustakaan Negara Malaysia, Kuala Lumpur (kod MSS 3564), satu koleksi dari Perpustakaan Nasional Indonesia, Jakarta (kod A234) dan koleksi dari Perpustakaan British (kod: OR 10635) maka terdapat 35 perbincangan Muamalat dalam *Mir'at al-Thullab* seperti berikut:

1. *al-Bai` (jual beli)*.*Bai`* dimulai dengan mendefinisikan *bai`*, iaitu pertukaran sesuatu dengan sesuatu (berniaga), hukum asal berniaga adalah harus, untuk mengesahkan urusan niaga mesti memenuhi rukun jual beli, syarat ijab dan qabul serta syarat barang yang diniagakan.

2. *al-Riba (hukum hakam yang berkaitan riba)*. Terdapat beberapa larangan dalam urusan niaga menurut fikah muamalat antaranya adalah *Riba*, perbahasan *Riba* yang dimulai dengan definisi, iaitu pertambahan, jenis *riba* dalam hutang atau urusan niaga barang ribawi.
3. *al-Manhi (hukum hakam yang berkaitan larangan atau tegahan urusan perniagaan seperti yang digariskan oleh Rasulullah s.a.w.)*. Seterusnya larangan dalam muamalat ialah akad yang ditegah, terdapat akad yang ditegah boleh membatalkan akad dan ada akad yang ditegah namun tidak membatalkan akad.
4. *Khiyar*, dalam berakad pihak yang berurusan niaga mempunyai *Khiyar*, iaitu pilihan untuk meneruskan urusan niaga, ia dibahagikan kepada tiga pembahagian *khiyar* iaitu *khiyar Majlis*, *khiyar Syarat* dan *khiyar Aib*.
5. *Bai` Qabl Qabdhi wa Ba`dahu* iaitu penjelasan mengenai barang yang hendak diniagakan termasuk kepemilikan terhadap barang tersebut.
6. *al-Tauliyah*, Dalam perniagaan yang melibatkan perkongsian mesti dimulai dengan *Tauliah* (perlantikan) rakan kongsi dalam urusan niaga, penerangan tentang pembahagian harta dan jenis-jenis kontrak dalam perkongsian.
7. *al-Isthirak* yang membahaskan hukum perjualan tanah, sama ada perpindahan hak milik, mahupun perjualan dengan galian yang wujud dalam tanah tersebut. Selain itu, ditambah dengan penjelasan jual beli pokok.
8. Hukum perniagaan yang melibatkan tanah, pohon kayu dan buah-buahan.
9. *Akad* ialah kontrak untuk mengesahkan jual beli, akad mempunyai kaedah tertentu dan perkara-perkara yang boleh batalkan akad.
10. *Mu`amalah al-Raqiq* merujuk kepada perdagangan hamba sahaya, kelayakan hamba dan perlantikan hamba sebagai wakil jualan, penerangan tentang upah.
11. *Bai` al-salam* adalah jual beli tempahan, ia mempunyai syarat dan tempoh tertentu.
12. *al-Aqrad (al-qard)*. Terdapat pelbagai transaksi manusia sesama manusia termasuklah hutang piutang atau dikenali sebagai hukum *Iqrad*, juga dibahaskan hukum berhutang dan memberi hutang.

13. *al-Rahn*. Hukum *Rahn* dimulakan penjelasan dengan mendefinisikan *Rahn*, syarat dan rukun *Rahn*. Kemudian di perjelaskan segala persoalan yang berkaitan dengan *Rahn*.
14. *al-Taflis*. Kegagalan dalam menunaikan janji dalam kontrak akan memberi beberapa implikasi antaranya, hukum *Taflis* iaitu hukum muflis, serta penyitaan harta.
15. *al-Hajr*. Setiap manusia mempunyai hak kebebasan dalam urusanniaga, namun begitu atas sebab tertentu seperti penipuan, kegagalan menjelaskan hutang akan mendatangkan kesan kepada pengurusan harta tersebut seperti hukum *Hajr* (tegahan) dalam urusanniaga.
16. Dalam muamalat sesama manusia terdapat hal-hal yang boleh menjejaskan urusanniaga tersebut seperti kegagalan menjelaskan hutang, masalah dalam perkongsian, yang mana kesemua itu perlu kaedah *Sulh* (perdamaian) untuk menyelesaikan persengketaan dan hak.
17. *al-Hiwalah*. Apabila berlaku kegagalan dalam melunaskan hutang, terdapat juga kaedah *Hiwalah* iaitu memindahkan hutang, ia perlu memenuhi syarat tertentu.
18. *Al-Dhamana* iaitu jaminan hutang untuk menyakinkan pemberi hutang, selain itu diperbahaskan juga tentang rukun *Dhaman* dan permasalahan mengenai *Dhaman*.
19. *al-Syirkah* adalah perkongsian dalam urusanniaga, *al-Syirkah* juga dibahagikan mengikut kesesuaian sama ada melibatkan harta, kepakaran dan pekerjaan.
20. Penerangan mengenai konsep *Wakalah* termasuk rukun *Wakalah* dan hukum mewakilkan hamba dalam urusanniaga.
21. Penjelasan mengenai hukum *A'ariyah* (pinjam meminjam), mengambil manfaat dari pinjaman dan termasuk perbahasan tentang *A'ariyah* hamba.
22. *al-Iqrar*. Perbahasan mengenai *Iqrar* (sumpah) dengan mendefinisikan *Iqrar*, termasuk juga *Iqrar* dalam urusanniaga dan dalam *Iqrar* dalam *bai Istisna*.

23. *al-Ghasb*. Penerangan hukum *Ghasab* (merampas) dimulai dengan mendefinisikan *Ghasab*, hukum harta yang dibenarkan *Ghasab* dan larangan *Ghasab*.
24. *al-Shufa'ah*. Penerangan mengenai hukum *Shufa'ah*, iaitu perkongsian pemilikan harta, isu yang dibahaskan hukum harta *Shufa'ah* yang telah dijual oleh salah satu pihak rakan kongsi tanpa persetujuan rakan kongsi.
25. *al-Qirad*. Antara amalan muamalat yang dilaksanakan ialah *Qirad* (juga dikenali sebagai *Mudharabah*), iaitu berniaga menggunakan barang orang lain. Hukum *qirad* dimulai dengan rukun *Qirad*, pihak yang dibenarkan untuk melakukan *Qirad*, pengamalan *Qirad* dalam masyarakat.
26. *al-Musaqah*. Pertanian adalah kegiatan ekonomi utama masyarakat, untuk mengeluarkan hasil yang lumayan, maka tanah pertanian itu perlu diusahakan bersama. Kaedah ini dikenali kontrak *Musaqah*, iaitu kontrak mengusahakan tanaman, perbahasannya dimulai dengan rukun *Musaqah*.
27. *al-Ijarah*. Kontrak *Ijarah* ialah merujuk kepada pengambilan manfaat berserta upah, penjelasan mengenai rukun *Ijarah*, penggunaan barang untuk disewa.
28. *Ihya' al-Mawat* merujuk kepada penerokaan tanah baru yang bertujuan untuk meningkat perekonomian. Antaranya isu yang dibahaskan adalah kepemilikan tanah selepas dihidupkan.
29. *Waqf* merupakan instrumen dalam muamalat sebagai sarana untuk pembangunan ekonomi masyarakat. Perbahasan mengenai hukum *Waqf* dimulai dengan rukun *Waqf* serta persoalan mengenai *Waqf* kuburan, hukum mewakafkan rumah maupun tanaman.
30. *Al-Hibah* dimulai dengan penjelasan mengenai rukun *Hibah al-Muthlaqah*, menghibah piutang dan hukum mengenai *Hibah* seperti mempusakai *Hibah* dan sebagainya.
31. *al-Luqatah*. Perbahasan mengenai *Luqatah* (barang temuan), ini termasuk rukun *Luqatah*, penjelasan mengenai *Luqatah* yang dipegang oleh kanak-kanak atau orang fasik.
32. *al-Laqith* adalah anak kecil yang belum baligh yang ditemui di jalan, atau yang tersesat tanpa tidak diketahui nasabnya. Perbahasan *Laqith* hukum memelihara, penentuan agama kanak-kanak tersebut.

33. *al-Ju`alah*. Setiap pekerja mengharapkan *Ju`alah*, iaitu ganjaran atas manfaat yang diambil, bahasan *ju`alah* dimulai dengan takrifan menurut bahasa dan syarak, seterusnya rukun *Ju`alah* dan pembahagian *Ju`alah*.
34. *al-Wadi`ah* merujuk kepada penjagaan harta kepada orang lain, penjelasan mengenai rukun *wadi`ah* dan pengambilan upah terhadap *wadi`ah*.
35. Perbahasan mengenai pembahagian *Fai* (harta rampasan), pengagihan *Zakat* dan *Ghanimah*.

KESIMPULAN

Pada keseluruhannya dapat disimpulkan bahawa *Mir`at al-Thullab fi Tashil Ma`rifah Ahkam al-Shar`iyyati li Malik al-Wahhab* adalah salah satu karya Shakyh Abdul Rauf bin Ali al-Fansuri al-Singkili al-Ashi al-Jawi. Beliau anak pribumi Alam Melayu, berketurunan Batak marga Limbong. Kajian kepustakaan menunjukkan bahawa kitab *Mir`at Al-Thullab* merupakan naskhah kitab fikah muamalat yang paling awal di Alam Melayu ini kerana ianya ditulis pada abad ke 17 Masihi yang menjadi panduan penghayatan agama masyarakat Islam Alam Melayu ketika itu. Manakala hasil kajian telah menemukan enam belas manuskrip *Mir`at al-Thullab* masih dalam bentuk tulisan tangan dalam aksara jawi yang berada di merata lokasi malahan di Perpustakaan Negara Malaysia, Perpustakaan Nasional Indonesia dan Perpustakaan British, namun begitu bukan kesemuanya sempurna malahan ada diantara kitab *Mir`at al-Thullab* dalam keadaan uzur, berlubang dimakan ulat, dakwat kembang dan dalam keadaan tidak teratur dan tersusun seperti sebuah buku pada masakini. Manakala isi kandungan kitab ini telah membahas sebanyak 35 perbahasan mengenai fikah muamalat. Maka dicadangkan manuskrip kitab ini mesti disalin semula dan ditahkik bertujuan untuk mengemaskini manuskrip dari segi teknik penulisan dan susunan, selain itu ianya untuk memastikan kesahihan isi kandungan menurut fikah muamalat mazhab al-Shafi`i.

BIBLIOGRAFI

- Ahmad Jelani Halimi. 2008. *Sejarah dan Tamadun Bangsa Melayu*. Kuala Lumpur: Publications & Distributors Sdn. Bhd.
- Ahmad Misbah bin Muhamad Hilmi. 2016. Analisis Teks Manuskrip Hujjat Al-Balighah: Tumpuan Dalam Kesaksian. *Prosiding Seminar Antarabangsa Akidah, Dakwah Dan syariah 2016 (IRSYAD 2016)*, hlm. 693–721.
- Ainon Mohd., Abdullah Hassan. 2005. *Kamus Inggeris – Melayu untuk penterjemah*. Selangor: PTS Publication & Distributor Sdn.Bhd.
- Al-Ansori, Abi Yahya Zakaria bin Muhammad. 1997. *Thufatut Thullab bi syarah matan Tahrir Tanqih Al-Lubab*. Bayrut: Darul Kutub ilmiah.
- Al-Ansori, Abi Yahya Zakaria bin Muhammad. 2003. *Tahrir Tanqih al-Lubab fil*

- Fiqhi al-Imam Syafie*. Bayrut: Dar al-Basyair al-Islamiyah.
- Al-Haytami, Syihabuddin Abu al-‘Abbas Ahmad bin Muhammad bin Ali bin Hajar Al-Makki. 1983. *Tuhfah Al-Muhtaj bi Syarh Al-Minhaj*. Cairo: Maktabah Al-Tijariyah al-Kubro.
- Ali Mohammad. 2009. Peranan Ulama Dalam Memartabatkan Tamadun Islam Di Nusantara: Tumpuan Terhadap Abdul Rauf Singkel. *Journal Al-Tamaddun* 4(1): 81–98.
- Al-Imrani, Yahya bin Salim Abu Al-Husin. 2000. *Al-Bayan fi Mazhab al-Imam Syafie*. Tahkik: Kasim Muhammad Nuri. Jeddah: Darul Minhaj.
- Al-Juwaini, Abdul Malik bin Abdullah bin yusof. 2007. *Nihayah al-Matlab fi Darayah Al-Mazhab*. Tahkik: Abdul Azim Mahmuddin. Jeddah: Darul Minhaj.
- Al-Nawawi, Abi Zakaria Yahya bin Syaraf. 2005. *Al-Minhaj Al-Abidin*. Tahkik: Muhammad Mahmoud Tahir Sya’aban. Bayrut : Darul Minhaj.
- Al-Nawawi, Abi Zakaria Yahya bin Syaraf. 2008. *Al-Majmu Syarh l-Muhazzab*. Tahkik: Muhammad Najid al-Mut’iy. Arab Saudi : Maktabah al-Irsyad.
- Al-Rafi’i, Abul Qosim Abdul Karim bin Muhammad Al-Qozwini. 2005. *Al-Muharrar fi Fiqh al-Imam asy-syafi’i*. Tahkik : Muhammad Hassan Muhammad Hassan Ismail. Bayrut: Darul Kutub al-Ilmiyah.
- Al-Sya’rani, Abdul Wahab. 1989. *Al-Mizan*. Bayrut: Alamul Kutub.
- Al-Syatho, Abu Bakar bin Muhammad. tt. *I’ناه Al-Tholibin*. Bayrut: Dar Ihya al-Kutub al-Arabiyah.
- Al-Syirazi, Abi Ishak. 1997. *al-Muhazzab fi Fiqh al-Imam asy-Syafi’e*. Tahkik: Dr. Muhamamd Az-Zahili. Damsyik: Darul Qalam.
- Al-Zuhaili, Wahbah. 1988. *Al-Fiqh Islam wa Al-Adilah*. Damsyik: Darul Fikir.
- Behrend, T.E., 1998. Katalog Induk Naskah-Naskah Nusantara Perpustakaan Nasional Republik Indonesia. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia.
- Hala’wi, Mahmoud. 2010. *Asas Tahqiq al-Makthuthat*. Beirut: Darul al-Arqaam
- Hidayatullah, E.A. 2010. Sumbangan Abdul Ra’uf Al-Singkili Dalam Bidang Hadith: Analisis Teks Pilihan Al-Mawó‘ú Al-Badô‘Ah. Tesis Sarjana Usuludin, Jabatan Al-Quran dan Al-Hadith, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.
- Jelani Harun. 2013. *Mir’ At Al-Tullab By Syeikh Abdul Rauf Singkel: a Preliminary Study of Manuscripts Kept in the Special Collections , Leiden University Library*. *Malay Literature* 26(2): 119–138.
- Katalog Induk Manuskrip Melayu di Malaysia*, 1993. Kuala Lumpur: Perpustakaan Negara Malaysia.
- Mohd. Syukri Yeoh Abdullah. 2015. Riwayat Hidup Shaykh Abdul Rauf Ali al-Fansuri al-Singkili: Pengarang *Umdat Muhtajin*. Dlm. Mohd. Syukri Yeoh Abdullah, Mohammad Fadzeli Jaafar, Wan Nasyrudin Wan Abdullah, Salmah Ahmad. *Umdat Muhtajin Panduan Perjalanan Rohani Masyarakat Alam Melayu*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Muhammad Bukhari Lubis dan Ali Haji Ahmad. 2006. *Transliterasi Kata Arab-Parsi-Turki*. Selangor: Utusan Princorp Sdn.Bhd.
- Mukarrom, A. 2009. Konsep Syeikh Abdurrauf Singkel Tentang Kematian Dalam Naskah Lubb Al-Kashf wa al-Bayan. *Islamica* 4(1): 133–142.

- Oman Fathurahman & Munawar Holil (ed.), 2007. Katalog Naskhah Ali Hasjmy Aceh. Tokyo: Tokyo University of Foreign Studies.
- Oman Fathurahman, 2010. Katalog Naskhah Dayah Tanoh Abee, Aceh Besar. Jakarta: Komunitas Bambu.
- Rasyad, Hermansyah & Zulkhairi. 2016. Tanbīh Al-Māsyī Al-Mansūb Ilā Tarīq Al-Qusyasyī: Analisis Uslub Bahasa Arab Dalam Karya 'Abd Ar-Rauf As-Singkili. *Journal Adabiya*. 18(No 35): 62–82.
- S.Salahudin bin Suyurno, Asmak Ali, Pisol Maidin, Zulkefli bin Haji Haji Aini & Aini Faezah Ramlan. 2013. Beberapa Teori dan Prinsip Keusahawan Islam: Peranan dan Sumbangan Syeikh Abdul Rauf Ali Al-Fansuri. *Seminar Serantau Kajian Manuskrip Melayu dan Kearifan Tempatan*, hlm. 228–237.
- Shakyh Baba Dawud al-Rumi. *Bidayat al-Mubtadi*. Manuskrip tanpa kod, Koleksi Peribadi Syamsul Anwar. Banda Aceh.
- Shakyh Baba Dawud al-Rumi. *Masail al-Mubtadi*. Manuskrip tanpa kod, Koleksi Peribadi Syamsul Anwar. Banda Aceh.
- Shakyh Baba Dawud al-Rumi. *Umdat al-Awlad*. Manuskrip tanpa kod, Koleksi Peribadi Syamsul Anwar. Banda Aceh.
- Syabir, Muhamamd Usthman. 2007. *Al-muamalat Al-Maliyah Al-muasrah fi Al-Fiqh Al-Islami*. Jordan: Darul Nafas.
- Utomo, B.B. 2011. *Atlas Sejarah Indonesia Masa Silam*. Jakarta: Direktorat Geografi Sejarah.